

**ЎЗБЕКИСТОН
ГЕОГРАФИЯ ЖАМИЯТИ
АХБОРОТИ**

* * *

**ИЗВЕСТИЯ
ГЕОГРАФИЧЕСКОГО
ОБЩЕСТВА УЗБЕКИСТАНА**

---

42 - жилд

**ТОПОНИМИКА ВА
УМУМГЕОГРАФИК МАСАЛАЛАР**

Тошкент-2013

Госкомприроды, Центр Госсанэпиднадзора), научных (НИИ и ВУЗы) и общественных организаций;

- Проведение мониторинга за нозоэкологической ситуацией, дальнейшее развитие математического моделирования, прогнозных разработок с выработкой своевременных практических рекомендаций;

- Регулярное проведение оценок экологически дестабилизационных территорий по ландшафтным контурам для организации мер по их восстановлению;

- Решение проблем занятости

сельских жителей, принятие мер по сокращению миграционного оттока и др.

Таким образом, одним из важнейших задач достижения социально-экономического благополучия населения являются укрепление материально-технической базы учреждений здравоохранения, повышение квалификации медицинских кадров, повышение санитарно-гигиенической культуры широких слоев населения, особенно в районах, наиболее пострадавших от экологической катастрофы.

Резюме

Мақолада Қорақалғоғистон Республикаси нозоэкологик вазиятини соғломлаштириши, бу борада қилинаётган ишлар ва амалга оширилши зарур бўлган масалалар ҳақида сўз юритилди.

Рекомендует:

проф. Салиев А.С.

ЖИЗЗАХ ВИЛОЯТИ ВА УНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Усмонов М.Р., Курбонов К.

Кириш

Эндиликда ўзига хос йўл танлаб, халқ хўжалигининг турли тармоқларида туб ислохотларни босқичма-босқич амалга ошираётган Ўзбекистон жаҳон ҳамжамиятида ўз мавқеини мустаҳкамлаб бормоқда. Бунга барча вилоятлар қатори Жиззах вилоятининг ҳам ўз улуши бор. Жиззах вилояти мамлакатимиз равнақиға қўшаётган хиссаси нималардан иборат эканлигини чуқурроқ ўрганиш учун вилоятнинг иқтисодий географик ўрни, табиий шароити, ер усти ва ер ости бойликлари, иқлими, сувлари, аҳолиси, меҳнат ресурслари, иқтисодий тармоқлари, транспорти ва ташқи иқтисодий алоқалари, ҳамда қишлоқ хўжалиги каби соҳаларини чуқурроқ ўрганиш муҳим аҳамиятга эға.

Асосий қисм

Жиззах сўзининг келиб чиқиши тўғрисида турли хил фикр ва мулоҳазалар мавжуд. А.Тошкенбоев, У.Носировнинг “Жиззах вилояти” номли рисоласида “Дизак” атамаси суғд тилида “қалға”, айни пайтда Жиззах мавжуд табиий белгиларға кўра “Сак таквими”

маъносини англатиши ҳақида фикр юритилган. Проф. Ҳ.Ҳайдаров ўзининг “Жиззах вилояти тарихи” рисоласида туркий тилда “Диз” қалға маъносини билдиради деб таъкидлаган. Қадимий манбаларда Жиззах IV-асрдан маълум бўлиб, араблар келмасидан олдин ўз аҳамияти жихатидан Уструшона давлатининг энг йирик шаҳарларидан бири ҳисобланган, Араб географлари ибн Ҳовқал ва Мукаддасийларнинг ёзишича, шаҳар обод бўлиб, работ ва жоме масжидлари кўп бўлган.

Қадимда Жиззахда кўпгина қарвон йўллари бирлашиб, Амир Темур (Илон ўтди) дарвозаси орқали Самарқанд воҳасиға ўтган. Жиззах дарвоза вазифасини ўтаб, Бухоро, Хуросон, Ўрта Шарқ билан Тошкент, Фарғона водийсини бир бири билан боғлаган. Бобурномада Жиззахни “Дизак” деб тилға олиб, шаҳар тўғрисида шундай ёзади: “Семиз этлар ва майда этмақлар арзон, чучук қовунлар ва яхши узумлар фаровон”.

Амир Темур ва Темурийлар даврида Жиззах яна ҳам ободанлашиб,

вдо сотик ва стратегик аҳамиятти касб а бошлаган. XVI-XIX асрларда Жиззах ухоро амирлигига тобе бўлган. XIX-рнинг иккинчи ярмида у Туркистон генерал губернаторлигининг таркибига киритилган. XX - асрнинг 30 йилларидан ошлаб Жиззах вилояти учун ўзига хос ривожланиш даври бошланган. Жиззах ўлининг ўзлаштирилиши, янги шаҳар ва ишлок туманларининг пайдо бўлиши, амонавий саноат ва кишлок хўжалик корхоналарнинг бунёд этилиши вилоятнинг яна ҳам ривожланиш истиқболлини белгилаб берди.

Жиззах вилоятини ташкил этиш гўғрисидаги 1973 йилнинг 29 декабрдаги Ўзбекистон Республикаси ҳукумати фармонида асосан Самарканд вилоятидан Фориш, Бахмал, Ғаллаорол ва Зомин туманлари, Сирдарё вилоятидан Жиззах, Дўстлик, Пахтакор, Мирзачўл ва Зафаробод туманлари янги ташкил этилган вилоят таркибига киритилди. 1975 йилнинг 26 ноябрида Арнасой тумани, 1979 йилнинг 7 декабрида Зарбдор тумани, 1999 йил Янгиобод тумани ташкил этилиб, Жиззах вилояти таркибига қўшилди. Шундай қилиб ҳозирги вақтда вилоят таркибида 12 та туман, 1 та (Жиззах ш.) вилоятга бўйсинувчи, 7 та туманга бўйсинувчи шаҳарлар, 8 та шаҳарча, 561 та кишлок мавжуд.

Вилоят Ўзбекистоннинг марказий минтақасида жойлашган, узунлиги шарқдан ғарбга 180 км, шимолдан жанубга 175 км.га чўзилган. Майдони 21,2 минг кв.км, кишлок хўжалигида фойдаланиладиган жами ер майдони 4,8 минг кв.км. Ўрмон ва ўрмончилик билан боғлиқ экинлар экиладиган майдон 1,8 минг кв.км.ни ташкил этади. Вилоят жанубий шарқда Тожикистон давлати, жанубий ғарбда Самарканд, шимолий-ғарбда Навоий вилоятлари, шимолий-шарқда Қозоғистон давлати ва Сирдарё вилоятлари билан чегарадош. Чегарасининг умумий узунлиги 850 километрдан ортик.

Вилоятнинг ташки иқтисодий алоқалари асосан мустақилликка эришгандан сўнг янада ривож топди.

Хорижий инвесторлар учун вилоятда мавжуд бўлган табиий бойликлар ва меҳнат ресурсларидан тўғри ва оқилона фойдаланиш учун шарт-шароитлар яратилмоқда. Эндиликда ривожланган давлатлар хисобланган АҚШ, Буюк Британия, Германия, Италия, шунингдек Хитой, Покистон, Ҳиндистон, Туркия, Эрон, Россия, Украина, Қозоғистон ва бир қатор бошқа мамлакатларнинг фирма ва компаниялари билан яқин иқтисодий алоқалар амалга оширилмоқда.

Бугунги кунда вилоят худудида 50 дан ортик қўшма корхоналар фаолият кўрсатмоқда. Улар замонавий технологиялар билан жихозланиб, вилоят халк хўжалигининг турли соҳаларида 100 дан зиёд турли хил маҳсулотлар ишлаб чиқармоқда. Булар орасида республикадаги ягона бўлган “ЎзЭксайд” Жиззах-Америка қўшма корхонасини мисол келтириш мумкин. Қўшма корхона 2000 дан ортик кишини иш билан таъминлаб, ҳар йили 1,0 миллион донадан ортик кислотали аккумуляторлар ишлаб чивариш қувватига эга. Корхона ишлаб чиқараётга маҳсулот нафақат ички бозорда, балки қўшни Ҳамдўстлик давлатларида ҳам унга талаб катта.

Вилоят марказида қуввати 50 минг тонна чигитни қайта ишлаб, ўсимлик мойи, шелуха ва кунжара ишлаб чиқарадиган “Жибри” Жиззах-Буюк Британия қўшма корхонаси ҳамда “Жиззах ЛРС Пласт” Жиззах-Германия ва бир неча қўшма корхоналар фаолият кўрсатиб, вилоят иқтисодий ва ижтимоий ривожланишига ўз хиссасини қўшмоқда.

Ўзбекистон ташки фаолият миллий банки Жиззах вилояти бўлими халқаро молия ташкилотлари билан ҳамкорлик қилмоқда. Банкнинг кўмаги асосида кишлок хўжалик маҳсулотларини қайта ишлайдиган “Бахмал Инвест ЛТД” Ўзбекистон-Ҳиндистон ҳамда 6 минг тонна чигитни қайта ишлаш асосида ўсимлик мойи тайёрловчи “Мадинабону” Ўзбекистон-Хитой қўшма корхонаси маҳсулот бермоқда.

Жиззах вилояти географик ўрнининг “марказийлиги” ва

трансчегаравийлиги унинг тарихий, иқтисодий ва сиёсий ривожланишида муҳим омил бўлиб хизмат қилган. Қадимдан Буяк Ипак йўли Тошкент, Фарғона, Самарқанд, Ўратепа чоррахасида жойлашганлиги минтақанинг тарихий, иқтисодий-ижтимоий ривожланишини белгилаган. Минтақа турли фойдали қазилмаларга бой. Учкулоч полиметал (рух, кўрғошин), Қўйтош вольфрам, молибден, Маржонбулок олтин, Узунсой мрамор, Чимкўрғон оқак конлари саноат ишлаб чиқариши учун муҳим аҳамиятга эга. Масалан, Учкулоч полиметал конидан қазиб олинаётган рух ва кўрғошин рудалари Олмалик тоғ-кон металлургия комбинати учун хом-ашё манбаи хисобланади.

Вилоят ўзининг минтақавий иқтисодиёт тузилмасига кўра тез суръатлар билан ривожланиб бораётган аграр-индустриал минтақа хисобланади. 2012 йилги маълумотларга қараганда, вилоят ҳиссасига республика ялпи ички маҳсулоти қийматининг 2,6 фоизи тўғри келади. Бу ерда қишлоқ хўжалиги етакчи хисобланади; қишлоқ хўжалик экинларининг умумий майдони 3775 минг гектарни ташкил қилади. Етиштирилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг асосий қисми нодавлат сектори хисобланган фермер ва деҳқон хўжаликлари улушига мос келади. Деҳқон хўжаликларининг аҳамияти хусусан чорвачилиқда, сабзавот ва полиз маҳсулотлари етиштиришда кўпроқ.

Адабиётлар:

1. Тошкенбоев А., Носиров Ў. Жиззах вилояти. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 1996.
2. Ҳакимов Қ., Ғудалов М. Жиззах вилояти географияси. – Жиззах, 2004.
3. Солиев А., Назаров М., Қурбонов Ш. Ўзбекистон ҳудудлари ижтимоий-иқтисодий ривожланиши. Монография. – Тошкент: “Мумтоз сўз”, 2010.

Резюме

В статье рассмотрены некоторые аспекты социально-экономического развития Жиззахского вилоята. Анализируются потенциальные возможности перспективного развития региона.

Тавсия этувчи:

проф. Солиев А.С.

Маълумки, республика аҳолиси 2 миллион кишидан ортиб кетди. Бу эса, навбатида, аҳолини турар жой, иш биле таъминланиш масаласини келтири чиқаради. Вилоятни янада ривожла тириш ҳамда ободонлаштириш борасид Президентимизнинг сайёи-харакатлар билан кўплаб янги посёлкалар, аҳол пунктлари бунёд этилмоқда. Янги-янг кўшма корхоналар очиш, йўллар қурип аҳолини иш билан таъминлаш мақсадид кичик бизнесни ривожлантириш, ичк бозор учун зарур бўлган маҳсулотларн ишлаб чиқариш ва бошқа соҳаларн ривожлантириш вилоят олдида турга муҳим вазифалардан бири бўли колмоқда.

Хулоса

Вилоятда меҳнат ресурслари етарли, шу бонс, минтақада меҳнатни кул талаб қилувчи тоғ-кон, рангли металлургия ҳамда озиқ-овқат ва енгил саноат тармоқларини ривожлантириш имкониятлари катта. Жиззахнинг кулаи транспорт ва иқтисодий географияи ўрнидан фойдаланиб, вилоят Марказий ва Зарафшон минтақаларини боғловчи халқа ва ўзига хос ўсиш кутби сифатида ривожланиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг 2013 йил 18 мартдаги фармони билан “Жиззах” маҳсус индустриал зонаси барпо этиш тўғрисидаги қарор қабул қилинди. Келажакда Жиззах вилояти ҳудудида саноат тармоқлари ишлаб чиқариш уч қарра кўпаяди.